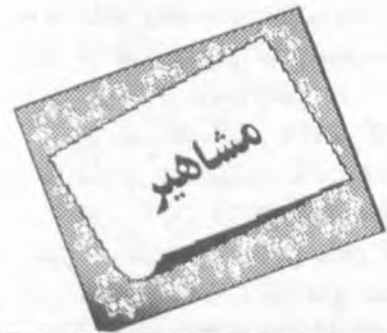

احیاءگری دیگر

○ غلامرضا جلالی

آیت ا... شیخ محمد رضا کلباسی (۱۳۸۳ - ۱۳۹۵ ه. ق)

آیت ا... شیخ محمد رضا کلباسی از روحانیان مبارز، نوگرا، متفکر و صاحب نظر در فقه، اصول، کلام، حکمت، رجال، درایه، حدیث، طب و علوم ریاضی است.

ایشان از هم‌زمان حاج آقا نورا... اصفهانی، شهید سید حسن مدرس و آیت ا... سید ابوالقاسم کاشانی است. به تجدید حیات حوزه‌های علمی و احیای باورها و اندیشه‌های اسلامی و ایجاد ارتباط با تمدن‌ها و فرهنگ‌های دیگر اهمیت ویژه قایل بود. او اولین کسی است که در مقام پاسخ‌گویی به نیاز زمان، تأسیس دانشگاه عالی روحانیون را در ۱۸ شهریور ۱۳۳۰ به دولت ملی دکتر مصدق و آیت ا... کاشانی پیشنهاد کرد و کوشش نمود گام‌های بلندی را در راستای توسعه

علمی، سیاسی و فرهنگی حوزه‌ها بردارد. مابا به پاس نقش آفرینی مرحوم کلباسی در دو نهضت مشروطیت و نهضت ملی شدن نفت و جایگاه بلندی که در عرصه احیای تفکر سیاسی و توسعه فرهنگی حوزه‌ها دارد. یاد او را با مرور به خاطره خطیر زندگی پرفراز و نشیب ایشان، گرمی می‌داریم.

بیت کلباسی

بیت کلباسی از خاندان‌های معروف و اصیل شهر اصفهان است. پدرش میرزا عبدالرحیم، فرزند شیخ محمد رضا (شیخ الاسلام) فرزند محمد ابراهیم کلباسی اصفهانی معروف به حاجی کلباسی، فرزند محمد حسن کاخکی خراسانی است. جد ایشان مرحوم حاجی کلباسی، صاحب شرح منهاج و اشارات الاصول، الايقاظات فی الاصول، شوارع الهدایه الی شرح الکفایه سبزواری در فقه، النخبه الفارسیه، مناسک حج و غیره. ایشان لقب کرباسی را از پدرش به ارث برد. چون وی مدتی در محله حوض کرباس هرات زندگی کرده بود به این عنوان اشتهار یافت.

حاجی کرباسی نزد بحر العلوم و شیخ جعفر و آقا سید علی و آقا سید محسن تلمذ نمود و محضر و حیدر بهبهانی را درک کرد. حاجی انسانی پرهیزگار و بسیار محتاط بود و به توصیه میرزای قمی آثار خود را نگاشت. در زندگی او آمده است، اگر فقیری چیزی از او می‌خواست ابتدا شاهد می‌طلبید و آن شاهد و فقیر را قسم می‌داد پول داده شده اسراف نشود و به اعتدال خرج گردد. بعد به جای خرج یک وعده غذا یا کمتر، خرج یک ماه را به او می‌داد. به همین دلیل بزرگانی چون آخوند خراسانی از او یاد کرده و مقام معنوی وی را تالی تلوم معصوم می‌دانستند.

مادر مرحوم شیخ محمد رضا کلباسی خورشید بیگم دختر سید ابوالقاسم حیدر آبادی و از نوادگان سیدالحکما میرداماد است.

تولد و تحصیل

مرحوم آیت ا... کلباسی شب ۲۵ ذی‌عقده ۱۲۹۵ ه. ق در اصفهان به دنیا آمد و در همان شهر از محضر حاج آقا نجفی اصفهانی، ملا محمد کاشانی، میرزا جهانگیر خان قشقایی و میرزا محمد باقر حکیم باشی و در تهران از حاج فاضل تهرانی، آخوند ملا محمد آملی و حاج میرزا محمد

حسین آشتیانی درس آموخت و سال ۱۳۲۳ هـ. ق. یک سال پیش از انقلاب مشروطیت عازم نجف شد و در حلقه درسی آخوند مولی محمد کاظم خراسانی وسید محمد کاظم یزدی و شریعت اصفهانی شرکت کرد و سختی‌های زیادی را تحمل کرد و سالیان مدید تاسبیده دمان به مطالعه و نقد و نظر می‌گذرانید.

کلیسای پس از تحصیل اجازاتی را از اساتید بلند پایه خود گرفت و به اصفهان برگشت و به تدریس علوم و ترویج دین و عمران بناهای دینی مشغول شد و میرزا سلیمان خان رکن الملک در تخت فولاد اصفهان برای ایشان مسجدی ساخت. ایشان در سال ۱۳۳۵ هـ. ق به مشهد آمد و دو سال در مشهد به تدریس پرداخت، سپس به اصفهان رفت و تا سال ۱۳۴۸ هـ. ق در اصفهان بود و از آن پس همه عمر پربار خود را در مشهد گذرانید.

فعالیت‌های سیاسی

آیت‌ا... کلیسای در کنار فعالیت‌های علمی و دینی خود نسبت به مسایل سیاسی روزگار خود علاقمند بود. باسید حسن مدرس رابطه نزدیک داشت و خود وی در جایی یادآور شده است: در زمان نمایندگی شهید مدرس در مدرسه چهارباغ اصفهان، در مجلسی که عده زیادی از علما و طلاب و وجوه طبقات حاضر بوده‌اند، راجع به نظام وظیفه اجباری که مورد موافقت ایشان بود بحث پیش آمد و من با تقدیم نظام اجباری بر تعلیمات اجباری مخالف بودم و به ایشان طریقت کرده و در آن مجلس گفتم

مسأله نظام وظیفه باید داوطلبانه و موخر از تعلیمات دینی و اخلاقی و اجتماعی باشد، نه مقدم و اجباری. زیرا در صورتی که مردم به واسطه تعلیمات اجباری به حقوق ملی و مذهبی خود آشنا شوند البته بعد خودشان برای نظام وظیفه داوطلب شده و به صورت داوطلبانه برای حفظ ملت و مملکت خود زیر پرچم خدمت می‌کنند.^۱

در سال ۱۳۲۶ هـ. ق که مخالفت روحانیت مبارز به دلیل سیاست‌های دینی رضاشاه علیه وی به اوج رسید، به منظور اعتراض همراه حاج آقا نورا... اصفهانی، سیدالعراقین، فشارکی، شیخ مهدی نجفی و میرزا حسن روضاتی به قم آمد و در مدت اقامت علما در قم که تا زمان ارتحال حاج آقا نورا... دوام آورد، همه روزه در صحن حضرت معصومه از سوی علمای مهاجر به منبر می‌رفت و مسایل سیاسی را عنوان می‌نمود و در پایان سخنان روشنگرانه خود به پیشوایان دین توسل می‌جست.^۲

ایشان سخنران مراسم در گذشت حاج آقا نورا... در قم بود و در مسجد بالاسر میان آنبوه مردم به منبر رفت و با سخنان خود سخت مردم را تحت تأثیر قرار داد.^۳ شاید پس از این سخنرانی بود که مدت ۷ ماه دستگیر و بازداشت شد، بعد به مشهد تبعید گردید. پس از دو سال اقامت در مشهد بار دیگر به اصفهان برگشت ولی پس از مدت اندکی برای همیشه به مشهد آمد و تا پایان عمر در این شهر ماند. پس از قتل رزم آرا به دست یکی از فداییان اسلام آیت‌ا... محمد رضا کلیسای در کنار آیت خوانساری، بهاء‌الدین مجلایی، محمود ریویختی، قمی و عباسعلی شاهرودی وارد سیاست شدند و در حمایت از ملی شدن نفت اعلامیه صادر کرد.

مرحوم کلیسای از فعالین نهضت ملی نفت بود، اعلامیه‌ها و مواضع انقلابی و اسلامی ایشان به طور مرتب در مطبوعات محلی و ملی به چاپ می‌رسید و مکاتبات گسترده‌ای با رهبران نهضت یعنی آیت‌ا... کاشانی و دکتر محمد مصدق داشت و تلگراف‌هایی میان آنها طی دوسه سال مبادله شده است.

کلیسای از علمای حامی ملی شدن نفت بود.^۴ ایراد سخنرانی در میتنگ‌های ملی، ارشال تلگراف به رهبران نهضت، صدور بیانیه و شرکت در تحصن‌ها و تلگراف‌هایی مکرر به خود شاه^۵ و توصیه‌های مشفقانه و سازنده به همه خطوط از

● آیت‌ا... کلیسای در کنار فعالیت‌های علمی و دینی خود نسبت به مسایل سیاسی روزگار خود علاقمند بود. باسید حسن مدرس رابطه نزدیک داشت

● پس از قتل رزم آرا به دست یکی از فداییان اسلام، آیت‌ا... محمد رضا کلیسای در کنار آیات خوانساری، بهاء‌الدین محلاتی، محمود روحانی قمی و عباسعلی شاهرودی وارد سیاست شدند و در حمایت از ملی شدن نفت اعلامیه صادر کرد.

● مرحوم کلیسای از فعالین نهضت ملی نفت بود، اعلامیه‌ها و مواضع انقلابی و اسلامی ایشان به طور مرتب در مطبوعات محلی و ملی به چاپ می‌رسید و مکاتبات گسترده‌ای با رهبران نهضت یعنی آیت‌ا... کاشانی و دکتر محمد مصدق داشت و تلگراف‌هایی میان آنها طی دو سه سال مبادله شده است.

● در جریان کارشکنی و کلابا دولت ملی دکتر مصدق، ایشان متینگی را در ۹ صبح روز ۳۱ شهریور در صحن نوبر گزار کرد. ابتدا مرحوم شیخ محمود حلبی، بعد آیت‌ا... کلیسای به سخنرانی پرداختند.

جمله اقدامات ایشان بود.

آیت... کلباسی ملی شدن نفت را از بزرگترین قدم‌های مؤثر و مفید برای سعادت کشور و شکست دشمنان دین و ملت می‌دانست. طی پیامی خطاب به آیت... کاشانی و دکتر مصدق ضمن حمایت از ملی شدن صنعت نفت، تصویب لایحه منع مسکرات و اقدام مجدانه دولت برای رفع معایب فرهنگی و تنظیم برنامه‌های دینی راستود.^۶

پس از آخرین جلسه فروردین سال ۱۳۳۰ مجلس سنا و اظهارات ظهیر الاسلام درباره اصلاحات فرهنگ ایران و نقش سازنده تعالیم اسلامی در تربیت اطفال و نوجوانان و ضرورت تدریس این گونه تعلیمات در مدارس و تجدید نظر برنامه‌های مدارس، مرحوم کلباسی ضمن تأیید این موضع، عامل اصلی بدبختی و عقب افتادگی ملت ایران را جهل و نادانی و بی فرهنگی و بی ایمانی آنها دانست و یاد آورد: وقتی نود درصد مردم بی سواد و بیگانه از علم و دانش و اقتصاد و سیاست هستند و حقوق حقه خود را نمی‌دانند چگونه می‌توان نیک بختی را برای آنها به ارمان آورد.^۷ و در معارضه رودر رو با فریب کارهای دنیای کمونیسم در پیام دیگری می‌نویسد: همه باید بدانند «لازم» فرض است برای جلوگیری این فساد ضد آزادی که مخالف مساوات و استقلال دینی و ملی جامعه بشریت است جدا و متحد اقدام نموده و بدانند که مساوات و تأمین آزادی حقیقی بشری در قوانین و دستورات اسلامی است که هر گاه این میرام مقدس عملی شود همان مساوات و اعتدال حقیقی در سرتاسر ممالک انجام خواهد شد.^۸

وی طی سخنان مفصلی خاطر نشان می‌سازد که عموم مسؤولین به وظایف خود عمل نمی‌کنند، بلکه از موقعیت خود سوء استفاده می‌کنند و به نفع خود به همه مردم خیانت می‌کنند و هیچ نزد خود فکر نمی‌کنند و مال اندیش نیستند که بالاخره نتیجه این غفلت‌ها و عدم انجام وظیفه و استفاده سوء از موقعیت‌ها چه عواقب بدی را به بار خواهد آورد و چه نتایج سوئی را ایجاد خواهد نمود و عاقبت کار این مردم به کجا خواهد کشید و زمام‌داری دین و دنیا به دست چه اشخاصی خواهد افتاد.^۹ آیت... کلباسی در طول نهضت ملی، مردم را به داشتن شهامت و شجاعت و مقاومت تا

آخرین مراحل پیروزی و نیل به مقاصد خداپرستانه دعوت می‌کرد و کوتاه کردن ایادی بیگانگان و عوامل وابسته آنها و پاره کردن زنجیرهای بندگی و اسارت از دست و پایی خود و مشارکت بانهضت فرامی‌خواند.

ایشان قطع ایادی بیگانه از سرنوشت ملی را وظیفه شرعی و عینی هر فرد مسلمان می‌دانست و برای بالا بردن آگاهی مردم بر حسب ضرورت، طی اعلامیه‌های مختلفی، آنها را برای تظاهرات به حرم فرامی‌خواند. هزاران نفر مشتاقانه در این گردهم‌آیی‌ها و تظاهرات شرکت می‌کردند و

گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
چون این فریب‌ها و تصرفات را به هر سرگردانی
تعلیق کردیم و بکن بیشتر تباران اترم بخدا و نه من این پی
در پس هیچ چیز نیست مگر خدا و چون از حرم هر یک
خبر می‌گیریم که مردم را چه بر سرش نه نهضت ملی
داشته و چرا حق می‌بندد که تباران اترم
سیر این که در گذر کرده و به هر چه تباران اترم
در پس می‌بندد که تباران اترم
نفع نموده و تباران اترم
مهره نه بر سر مردم تباران اترم
و در حرم را چه بر سرش نه نهضت ملی
مهره نه بر سر مردم تباران اترم

پای صحبت‌های این روحانی مبارز شرکت می‌جستند.

در بخشی از پیام مرحوم کلباسی به مناسبت متینگ نهم خرداد سال ۱۳۳۰ به مناسبت اعلان انزجار نسبت به حمایت آمریکا از منافع انگلیس در ایران، آمده است: «انوار گذشته تاریخ به خوبی نشان داده است که نیرومندترین ارتش‌ها با کامل‌ترین تجهیزات که می‌بایدت به زور گوئی و تهاجم نموده‌اند، در مقابل افکار عمومی ملت‌ها نه تنها به مقصد یلید و نیات شوم نایل نیامده، بلکه به کلی منقرض و منهدم گردیده تا جایی که کمترین اثری هم از آنها به جای نمانده است. امپریالیزم محضتر انگلستان برای آخرین تلاش مذبحانه با توسل دست به دامان آمریکا شده و می‌خواهد با طریق جدیدی به چپاولگری خود ادامه دهد، غافل است از این که افکار عمومی مردم جهان اجازه کمترین تعدی را به آنها نمی‌دهد.»^{۱۰}

شب جمعه ۲۴ خرداد، مسجد جامع گوهرشاد، شاهد اجتماع بیش از ده هزار تن زن و مرد بود که برای شرکت در مراسم دعا و حمایت از هیئت اعزامی برای اجرای خلع ید گرد آمده بودند. در این مراسم آیت... کلباسی حدود سه ساعت برای مردم سخن راند.^{۱۱} ایشان گفت: من در این مرحله آخر عمر از خدامی خواهم توفیق پیدا کنم تا جان خود را در این جهاد مقدس فدا سازم. و با اشاره به فداکاری رهبران نهضت یاد آور شد: ماضی این که خود را برای جهاد دینی و ملی آماده می‌کنیم، با توسل به درگاه خدا از او طلب یاری می‌کنیم تا با روحی پاک و ایمان قوی بتوانیم در این مبارزه حیاتی شرکت کرده و به پیروزی برسیم.

در جریان کارشکنی و کلا با دولت ملی دکتر مصدق، ایشان متینگی را در ۹ صبح روز ۳۱ شهریور در صحن نور گزار کرد. ابتدا مرحوم شیخ محمود حلبی، بعد آیت... کلباسی به سخنرانی پرداختند.^{۱۲} به سبب پیدایش دو دستگی میان رهبران نهضت ملی و نفوذ بدخواهان، ایشان بیانیه‌ای در زمینه ضرورت تعاون و هم‌آهنگی و همدستی و هم‌فکری میان جناح‌ها صادر کرد.^{۱۳} ایشان در بیانیه چهارم مرداد ۳۶ یگانه وسیله انجام مقاصد بزرگ چه دنیوی و چه اخروی را تعاون دانسته است و می‌نویسد: «یگانه اسباب اختلاف و تشنج و شکاف میان مسلمانان همانا

این جرایدی است که بدون تحقیق و رسیدگی در مقام تنقید و تخریب و توهین و تهمت بر می‌آیند و هیچ التفات ندارند که این گونه قلم‌فرسایی قهرا موجب اختلاف و دو دستگی می‌شود بلکه بسامی شود که این گونه جریانات موجب اختلاف دو کشور اسلامی گردد»

ایشان هم زمان با همه خطوط در ارتباط بود و تشنج زدایی و نفی خشونت را میان همگان ترویج می‌نمود و نهضت ملی نفت را نه تنها یک قیام ملی بلکه یک قیام اسلامی علیه استعمارگران تلقی می‌کرد و بر این باور بود که همه اولیای امور و پیشوایان دینی لازم است دارای مراتب علمی و عملی و سیاسی باشند و به شوونی که مورد نیاز مردم است مسلط باشند. ۱۴

کلباسی روز ۱۵ مرداد ۳۱ با هوایما به تهران، عزیمت نمود ۱۵ و ۲۳ اسفند ۳۱ طی انتشار پیامی خطر کمونیسم جهانی را یادآور شد و از همه انسان‌ها برای مقابله با کمونیسم دعوت به همکاری کرد. ۱۶ این پیام به هفت زبان زنده جهان یعنی فارسی، عربی، انگلیسی، فرانسه، روسی، آلمانی و چینی صادر شده بود.

در این پیام ضمن تأکید بر آزادی، دموکراسی حقیقی، قانون‌گرایی و توسعه فرهنگی جامعه، از همه خداپرستان و آزادگان خواسته شده بود تا هر کجای عالم که هستند و تابع هر ملیتی که می‌باشند، بر علیه نشر کمونیسم مباره کنند و از نشر این مرام ضد بشری، ضد اخلاقی و ضد ایمانی جلوگیری کنند و با منطبق و استدلال این فکر فاسد و فریبنده را از دماغ جوانان دور گردانند.

درگذشت

آیت... محمد رضا کلباسی اشتری، شب سه‌شنبه چهارم شوال ۱۳۸۳ هـ. ق برابر با بهمن ۱۳۴۲ در ۸۸ سالگی هنگام سحر مشهد ندای حق را بلیک گفت و جنازه‌اش پیش از ظهر ۲۹ بهمن با شرکت علماء و طبقات مختلف مردم از بیت ایشان واقع در بازار تشییع گردید و در صحن عتیق به خاک سپرده شد و مجالس ترحیمی از سوی آیت... العظمی سید محمد هادی میلانی و دیگر بزرگان برگزار گردید.

فیس اللیل در شرح دعای کمیل، نفعات اللیل، منازل السائرین در شرح مقامات العارفين، هدیه السالکین، مکیال الیقین در شرح اصول دین، دعوه

الحسینیه و رهنمای تبلیغ از آثار چاپ شده ایشان است. شرح دیوان خواجه حافظ و حواشی بر منظومه سبزواری، اسفار، رسایل و کفایه و کتاب اشراقات الایام فی افاضات الامام و رساله استدلالی در وضاع و نیز کتاب ایقاضات الاصول از آثار چاپ نشده ایشان است.

حاج شیخ اسماعیل کلباسی فرزند ایشان است که در احیای برخی از آثار مرحوم کلباسی سعی بلیغ داشته و حسینه بزرگ اصفهانی‌ها به همت ایشان و تنی چند از خیرخواهان در مشهد تأسیس شده است.

پی نوشت‌ها:

۱. ایران مبارز (۳۰/۱۲/۲۳)
۲. نجفی - موسی - آئینه میبلی و تاریخ نهضت پیدل گرانه حاج آقا نور... مشهد، بهار ۱۳۶۹ - ۵۸۱ - ۴۳۸ - ۵۰۳
۳. همان ۵۰۳
۴. ایران مبارز (۳۰/۱۲/۲۳)
۵. نور خراسان (۳۰/۵/۹۲)
۶. ستاره ملت (۳۰/۱۲/۱۵)
۷. ایران مبارز (۳۰/۱۲/۲۳)
۸. نور خراسان (۳۰/۱۲/۲۳)
۹. ایران مبارز (۳۰/۱۲/۲۳)
۱۰. ستاره ملت (۳۰/۱۲/۱۹)
۱۱. نور ایران (۳۰/۱۲/۲۹)
۱۲. روزنامه سیاه و سفید (۳۰/۱۲/۳۱) ص ۴
۱۳. نور خراسان (۳۰/۵/۹۲)
۱۴. ایران مبارز (۳۰/۱۲/۲۳)
۱۵. نور خراسان (۳۰/۵/۱۸)
۱۶. نور خراسان (۳۰/۱۲/۲۳)

● کلباسی روز ۱۵ مرداد ۳۱ با هوایما به تهران، عزیمت نمود ۱۵ و ۲۳ اسفند ۳۱ طی انتشار پیامی خطر کمونیسم جهانی را یادآور شد و از همه انسان‌ها برای مقابله با کمونیسم دعوت به همکاری کرد. این پیام به هفت زبان زنده جهان یعنی فارسی، عربی، انگلیسی، فرانسه، روسی، آلمانی و چینی صادر شده بود در این پیام ضمن تأکید بر آزادی، دموکراسی حقیقی، قانون‌گرایی و توسعه فرهنگی جامعه، از همه خداپرستان و آزادگان خواسته شده بود تا هر کجای عالم که هستند و تابع هر ملیتی که می‌باشند، بر علیه نشر کمونیسم مباره کنند و از نشر این مرام ضد بشری، ضد اخلاقی و ضد ایمانی جلوگیری کنند و با منطبق و استدلال این فکر فاسد و فریبنده را از دماغ جوانان دور گردانند.

